

DEN FINLÄNSKA KULTURDEBATTEN

Av redaktör MAX RAND

Den finländska kulturdebatten genomgår för närvarande en häftig radikalisering, skriver redaktör Max Rand, själv aktiv på den kulturradikala sidan. De av våra finländska läsare, som har en annan mening, är välkomna att föra den finländska kulturdebatten också i Sv. T.

När detta skrives är det en vecka kvar till de finska riksdagsvalen, där tre unga författare och tillika aktiva kulturpolitiker ställer upp som kandidater — Pentti Saarikoski för DFFF (Demokratiska förbundet för Finlands folk), Arvo Salo för Soc.dem. partiet och Markku Lahtela för det agrara centerpartiet. Alla tre representerar en linje som bygger på en viss vänsterliberalism; (centerpartiets högerfraktion har senare vägrat att godkänna Lahtelas valprogram) tidigare har de borgerliga partierna med framgång låtit årets idrottsstjärnor kandidera. Att Saarikoski, Salo och Lahtela ställer upp som riksdagskandidater, är symptomatiskt: politiken, samhällsforskningen, kulturlivet håller på att

närma sig varandra. Allt flera i Finland inser att kulturen och samhället bör utvecklas parallellt, inte isolerade från varandra. Detta innebär en demokratisering och kollektivisering av kulturlivet; det är mot denna bakgrund som den finska kulturdebattens nyaste skede bör betraktas.

Kulturdebatten i Finland har inte på lång sikt när samma traditioner som i Sverige — den har integrerats i den öppna samhällsdebatten först mot slutet av femtiotalet. Å andra sidan är den finländska kulturdebatten konkretare än den svenska — den konfronteras dagligen med problem som i viss mån länge varit övervunna i det övriga Skandinavien. Den är starkt koncentrerad till vissa kulturtidskrifter och några få dagstidningar — de flesta med Helsingfors som redaktionsort. En rad i Pentti Saarikoskis diktsamling »Maailmasta» («Om världen», 1961) lanserades som slagord för denna kulturpolitiska brist på balans: »Toijalan takana ei ole paljon mitään» («Det finns just ingenting bortom Toijala».)¹⁾ Att dra en gräns vid Toijala är förvisso

¹⁾ Toijala är en järvägstation på linjen Helsingfors—Tammerfors.

godtyckligt — städer som Tammerfors, Vasa, Kupio och Uleåborg gör en aktiv insats i kulturdebatten. Ett faktum är dock, att de av riksdagen fastställda gränserna för s. k. utvecklingsområden även är av kulturpolitisk betydelse — kulturellt sett hör ungefär 2/3 av Finland betraktas som underutvecklat område. Gränsen löper utefter den svensk-finska östgräns, som fastslogs i Nöteborg 1323.

Växelvekan saknas

I de finländska tabuföreställningarnas djungel finns ett stort röjningsarbete att uträtta. En kulturdebatt blir dock fruktbar först genom alla parternas växelverkan — och det saknas i Finland i dag. Den äldre generation, som själv var med i trettiotalets kulturdebatt, har för det mesta isolerat sig kring sina egna tidskrifter, och en debatt som bygger på generationsmotsättningar kommer sällan till stånd. Debatten om tryckfriheten, som aktualiserades hösten 1964 av fallet Hannu Salama — och ännu är avgjord — har inte hittills lett till några konkreta åtgärder lika litet som de på en bred front gjorda försöken att avskaffa lagparagrafen om hädelse. Det är ett krig i skyttegravar; förutom konsekvensfordras tålmod av de unga debattörerna. Och de är faktiskt unga — i knappast något annat europeiskt land har 20—30-åringar så fort bemannat ett flertal nyckelpositioner inom informationsverk-

samheten (dagspressen, radio, TV) som under de senaste fem åren i Finland. Deras tankevärld känner inte till de autoritära grundattityder som gav 30-talet dess särprägel. De behöver inte kämpa för ett forum — radion och i någon mån även den statliga televisionen har på några år blivit något av en högborg för liberala attityder; de stora dagstidningarna, som länge varit debattfientliga — med Hufvudstadsbladet och Vasabladet som undantag — har så småningom öppnat sina spalter för en friare diskussion av dagsaktuella frågor. Mycket återstår dock ännu att göra innan den finländska kulturdebatten kan nå samma omfång som i Sverige; dagens debatt gäller till en stor del fundamentala problem.

”Censur vid behov”

Man bör komma ihåg, att fallet Salama ingalunda är en enastående företeelse — i dag finns det t. ex. färdiga finska översättningar av James Baldwins »Another Country» och John Clelands »Fanny Hills memoarer», som de finska förlagen inte vågar ge ut; Lahtelas nyaste roman — som bl. a. behandlar hädelse, sexuella avvikelser osv. — har de finska förlagen hittills inte vågat sig på. Och Christer Kihlmans »Den blå modern» fick vänta på sin finska översättning över ett år — åtalshotet dikterar den finska förlagspolitiken i dag på ett oroväckande sätt. Existensen av en »censur vid behov» är ägnad

att provocera fram en viss godtycklighet i den juridiska apparaten, och oro hos allmänheten. Ett likadant moment av godtycklighet i lagstiftningen har gett upphov till andra debatter under den senaste tiden. I könsrollsdebatten — som pågår som bäst — har löneproblemen spelat en stor roll: de kvinnliga arbetstarna är i Finland i allmänhet 20—30 % sämre avlönade än männen. I sex-debatten har de homosexuellas problem tagits upp på flera håll: homosexualiteten kriminaliseras alltjämt av de finska lagstiftarna och kan bestraffas med upp till två års tukthus. Debatten om filmcensuren — som nu har pågått oavbrutet i över tio år — har hittills inte lett ens så långt att filmklubbarnas och -arkivernas medlemsföreställningar principiellt befrias från förhandscensur (vilket är fallet i de flesta europeiska länder, inklusive Sovjetunionen och Östtyskland). En hel del av de problem, som den finländska kulturdebatten dagligen konfronteras med, står mycket nära det, som i de övriga skandinaviska länderna anses höra till medborgarnas grundrättigheter. Lika viktig är dock debatten om människornas grundbehov; ett bra exempel är den aktuella diskussionen om populärkulturens och elitkulturens förhållande sinsemellan och till den stora allmänheten. Den har nyligen utlöst en häftig debatt i dagstidningarna. Elitkulturens förfäktare, själva politiskt aktiva kon-

servativa, har uppenbarligen inte haft någon nämnvärd framgång — debatten pågår fortfarande och den får näring dagligen av ungdomens önskeskivor i radion: protestsånger och Kaj Chydenius' brechtianska politiska chansons.

Finskt och finlandssvenskt

Ända in på femtiotalet utvecklades den finska och finlandssvenska kulturdebatten strängt separat. Under 30-talet och 40-talet var den finlandssvenska kulturdebatten kvalitativt överlägsen den finska — den kunde absorbera mycket av det som skedde i Skandinavien och det övriga Europa, medan de ledande finska kulturpolitikerna orienterade sig mot Tyskland. Klyftan har nu överbryggats — i dagens kulturdebatt frågas det inte efter deltagarnas modersmål. Sedan slutet av 40-talet existerar även en omfattande organisation för den liberala kulturdebatten — Eino Leino-sällskapet, som med sin inofficiella prägel torde vara rätt unik i Europa. Närmast kunde den kanske jämföras med tyska Grupp 47; tyvärr har den emellertid inte förmått uppträda lika effektivt och enhetligt i vissa konfliktsituationer. Femtiotalets debattörer hyste inget större intresse för sociala problem — i det fallet har sextiotalets kulturdebatt visat sig innebära en demokratisk, liberalistisk ideell islossning. En reform av alkoholpolitiken, högskolepolitikens problem och frågan om införandet

av enhetsskolan har blivit centrala debattämnen. I synnerhet norr och öster om u-gränsen konfronteras den fria kulturdebatten dock alltså jämt med en fördomsfull och trög konservatism över partigränserna. Där betraktas den ännu i dag som någonting närbesläktat med landsförräderi — de kulturdebattörer som trotsat de starka lokala kyrkliga, politiska och ekonomiska påtryckningsgrupperna har oftast fått dra sig tillbaka till Helsingfors med en martyrgloria. Att i Uleåborg föranstalta en diskussion om kärnvapen, bör betraktas som pionjärgärning — samtidigt som statsrådet i Helsingfors har tillsatt en kommitté att utforska möjligheterna av ett fredsforskningsinstitut (på initiativ av De Hundras Kommitté).

Radikalism — rationalism

En central position i den finländska kulturdebattens vårvinter intar FBT-gruppen, nu ett år gammal. Den är grundad av författaren, psykiatrikern och kulturpolitikern Claes Andersson från Ekenäs. I FBT-tidningens första nummer karakteriserade han gruppens syften sålunda: »Radikalism i dag är någonting helt annat än radikalism i början av 50-talet eller i slutet av 30-talet. För att begreppet överhuvudtaget skall bli meningsfullt måste det berövas sin innebörd av 'allmän' marginalföreteelse eller som ett uttryck bara för onyanserad opportunist. Begreppet

bör belysas skilt för sig inom alla de fält där det används . . . den radikalism vi är villiga att omfatta har ganska litet med opportunist att göra, och ännu mindre med en allmän 'radikal' frälsningslära enligt en Hagar Olssons mönster. Eller kanske är det helt oriktigt att stämpla tryckfrihetsförsvarena, de u-landsömmande, sex-liberalerna, apartheid-motståndarna, anti-kärnvapenidealisterna, som 'radikala'. Kanske vore det egentligen riktigare att tala om en ny rationalism.» Citaten är väsentliga — ur Claes Anderssons ord kan man spåra den finländska kulturdebattens trender och målsättningar.

Matti Kuusi, professor i folkdiktning vid Helsingfors universitet, själv en av 30-talets aktiva kulturpolitiker, har introducerat det kulturpolitiska begreppet »Reserverna i norr» — därmed avses befolkningen norr om u-gränsen. Kuusis prognos verkar synnerligen realistisk: när en kulturdebatt, som hittills behandlat dessa områden endast som objekt, också kommer att uppstå där, kommer den obalanserade kulturpolitiska situationen med en osunt stark koncentration i Helsingfors, radikalt att ändras.

Att skapa förutsättningar för en kulturpolitisk jämvikt är en av kulturdebattens främsta målsättningar. För att vara effektiv bör liberaliseringen på olika områden gå hand i hand med utplånandet av u-gränsen. Detta förutsätter emellertid en omfattande aktive-

ring av de unga reserverna, en intensifiering av debatten i student- och skoltidningarna, ett hänsynslöst utnyttjande av radions och televisionens möjligheter. Ty först när ungdomen norr om u-gränsen aktiveras för en liberalisering, kan man vänta djupgående förändring-

ar i de lokala informationsinstitutionerna och -organen. Först då har dagens kulturdebatt nått fram till en fullbordan av sin främsta uppgift: att skapa garantier för en demokratisk samhällsutveckling, oberoende av dess borgerliga eller socialistiska karaktär.

Om Åland

Ålandsöarna — denna 'länk av porlin i den kedja av stål och granit, som på land och vatten måste sträckas från landfäste till landfäste över Bottniska vikens mynning' — utgör en annan lika oeftergivlig faktor i en västeuropeisk stormaktskonflikt. För att ögruppen ej skall kunna utnyttjas antingen i ett krig mellan stormakter mot varandra eller till att någon stormakt, väl i besittning av densamma, skall kunna pressa Sverige och Finland, måste den till varje pris försvaras.

Svensk Tidskrift 1936